

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ МУШЕ-МЕМЛЕКЕТТЕРИНЕ ҚАРСЫ ҰЛТ ҮСТИНЕН ЖОҒАРЫ СОТТАҒЫ ТАЛАП-АРЫЗДАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Ен алдымен, Еуропалық Одақ немесе Еуропалық Қауымдастықтар – бұл күрделі бірлестік екендігін айта кеткен жөн. Бүгінде 27 мемлекет Еуропалық Одақтың мүшесі болып табылады, оның халқының саны 500 млн. адамнан асады. Осыған байланысты Еуропалық Одақтың (бұдан bylai – ЕО) мүше-мемлекеттеріне қарсы ұлт үстінен жоғары соттағы талап-арыздардың ерекшеліктері мен проблемалары ғылыми юридикалық әдебиеттерде жете зерттелмеген және қоқейтесті тақырып болып табылады.

Халықаралық юрисдикциялық бақылаудың ықпалдылығы қоғамдастырылған жағдайда мемлекеттердің тарарапынан ұлт үстінен жоғары сот институттарының болуы мүмкін талас-егестерді шешу бойынша ерекше өкілеттіліктерін тануға байланысты болып келеді. Мәселен, елдердің арасында туындайтын талас-егестерді шешу жөніндегі Гаага Халықаралық сотының өкілеттілігі негізінде факультативті болып табылады, ойткени оның қызмет бабы арнағы келіскендіктің негізінде міндетті түрде сотта ісі қаралып жатқан тарараптардан алдын ала қолдау табуы тиіс. Соған сәйкес, егер занды бұзушы мемлекет бұнымен келіспейтін болса, жалпы оны

Гаага Соты алдында жауапкершілікке тарту да мүмкін емес. Бұдан басқа, егер кандай да бір мемлекет сот мекемесі сияқты накты істің соттауға жататындығын мойындайтын болса, онда бұнын барысында тұтас бірқатар шарттардан тұратын бірнеше мәселелерді шешуді өз құзырына ала отырып және осы себеп бойынша белгілі бір ескертулерді (түсіндірмелерді) тұжырымдай отырып өзінің келісімін «дозалайды» [1]. Сөйтіп, тіпті талас-егестерді реттеу жөніндегі келісушліктің болуы барысында да ескерту ретіндегі халықаралық құқықтың конвенциялық құқығының мүндай құралы халықаралық соттардың факультативтік сипатын анықтай алады және мемлекеттердің өзіне қабылдаған міндеткерліктерін орындаудың юрисдикциялық бақылау жасауды қатар жүргізе алады.

Озінің жеке құқықтық тәртібін құрған Еуропалық Қауымдастық (бұдан bylai – ЕК) бірынғай құқықтық кеңістік шенберінде қатысуышы-елдердің еуропалық зандардың нормаларын дұрыс дер кезінде және толық түрде орындаудың көрінетін зандылықты мәжбүрлеп калпына келтіруді қамтамасыз етуге қабілетті сот механизмынан қарастырылады.

мін де қарастырган болатын [2]. Осыған байланысты, әдеттегі, тек өзара міндеткерліктерді ғана туындағатын басқа халықаралық үйымдар мен көдімгі халықаралық келісімдерге қарағанда, бір жағынан, Еуропалық Одак мемлекеттері мен ұлт үстінен жоғары интеграциялық институттар арасындағы, ал екінші жағынан, ЕК мүшелерінің өздерінің арасындағы құқықтық қарым-қатынастар ЕК-ның өкілетті органдарына ғана емес, сондай-ак осы елдердің ұлттық құқықтарының же келеген салаларының тікелей және «жанама регламентациясына» да негізделгенін еске түсіру кажет [3]. Сондықтан, конститутивтік келісім-шарттарға сүйенетін еуропалық нормаларды бұзушылар Еуродактың мемлекеті болып табылатын жағдайды да назардан тыс қалдыруға болмайды, өйткені бұл алдымен құрылған еуропалық интеграциялық бірлестіктердің өмірге қабілеттілігі мен жұмыс істеуін күмәнді етеді.

Еуропалық қауымдастықтар жөніндегі құрылтай келісімдер өуел бастан ұлт үстінен жоғары бірнеше институттарға бөлінген болатын, соның ішінде белгіленген еуропалық құқық нормаларын сактауды кепілдендіруге қабілетті, жалпы бакылау функциялары бар Еурокомиссия мен ЕК Сотына бөлінді. Халықаралық сот инстанцияларына қарағанда, ЕК жөніндегі Келісімнің 292-бабына және Еуратом жөніндегі Келісімнің 193-бабына сәйкес еуропалық юрисдикцияның міндеті конститутивтік келісім-шарттарды қолдану мен түсіндіру мәселелері бойынша міндетті болып табылады және халықаралық құқықтық қатынастардағы мұндай жағдай өздігінше ерекше болып табылады. Бұл тұрғыдан алғанда ЕК елдеріне қарсы талап-арыз бойынша процедура қандай да бір мүше-мемлекеттің тарапынан заң бұзушылықтың болуын белгілейтін және оның юридикалық жауапкершілігін айқындайтын акырғы шешім шығарудағы ЕК Сотының өкілеттілігін қарастырады. Талап-арыздың мұндай түрін қарастыра отырып, еуропалық заңнама бұл мәселеде халықаралық құқықта өмір сүріп тұрған классикалық тәсілдер мен ережелерден толығымен бас тартқандығын сөзсіз пайымдауға болады. Аталмыш жағдайда сөз мүше-мемлекеттердің тарапынан болатын Қауымдастықтардың құқық нормаларынан шығатын қабылданған еуропалық міндеткерліктер мен құқықтық заңдардың бұзылуын түсіндіретін, заңсыздықты ресми мәлімдеуден шығатын талас-егестер жөнінде болып отыр.

Міндеткерліктердің орындалмауы жөніндегі талап-арыздың ерекшеліктерін зерттеуге кірісе отырып, Қауымдастықтың қудалау ұстанымы (инициатива) тек мүше-мемлекетке ғана емес, сондай-ак тәуелсіз орган – Еурокомиссияға да тиесілі институционалданған процедурасы бар екендігін атап көрсету мақсатқа лайықты болады деп ойлаймыз. Еуропалық құқықтық «ортодоксияны» қорғай отырып, ол аталмыш жағдайда еуропалық құқықтың кейбір теоретиктері қандай да бір мөлшерде еуропалық прокуратурамен салыстыратын рөлді атқарады [4]. Біздін көзқарасымыз бойынша, бұл Қауымдастықтар құқығы қабылданған міндеткерліктерді мемлекеттердің орындауын қамтамасыз ететін классикалық халықаралық құқықтағы осы уақытқа дейін белгілі болып келген нормалардан ерекшеленетін автономды құқықтық тәртіп болып саналатындығы жөніндегі ой-пікірімізді тағы бір мәрте дәлелдейді.

ЕК жөніндегі Келісімнің 226-228 баптарына және Еуратом жөніндегі Келісімнің 141-143-баптарына сәйкес Еурокомиссияға міндеткерліктердің орындалмауы туралы процедураны бастау (инициировать) міндеті дербес түрде немесе мүше-мемлекеттердің бірінің өтініші бойынша берілген, бірақ кез келген жағдайда ол дәлелді қорытындыны үйғарылып отырған заң бұзушылыққа қатысты мүше-мемлекет басқа мемлекетке қарсы талап-арыз беруге құқылы болғанға дейін міндетті тәртіппен шығаруы тиіс. Сонымен катар заң бұзушылық фактісін үзілді-кесілді анықтау міндетті ЕК Сотына ерекше түрде бекітіліп берілген, ал Еуропалық Комиссия талап-арызды бастау (инициировать) дербес, өз еркінше қарау құқығын өзінде сактайды. Маастрихт келісімі ЕК жөніндегі Келісімнің 237-бабына (ЕЭК жөніндегі Келісімнің бұрынғы 180-бабына) бірқатар өзгерістер енгізді, соған сәйкес Комиссия таныған өкілеттіліктерге сондай-ак мыналар да иелік етеді: Еуропалық инвестициялық банктің Жарғысынан шығатын, мүше-мемлекеттердің өздерінің міндеткерліктерін орындауы жөніндегі талас-егестерге қатысты алғандағы Еуропалық инвестициялық банктің Әкімшілік Кенесі және ЕК Келісімі мен орталық банктердің Еуропалық жүйесінің Жарғысы бойынша ұлттық орталық банктердің міндеткерліктерін орындауы жөніндегі талас-егестерге қатысты Еуропалық орталық банктің Кенесі [5].

Мүше-мемлекет басқа мемлекетті анықталып отырған заң бұзушылық үшін Еуропалық Сотқа

жауапкершілікке тікелей шақыра алмайды, өйткені ол Еуропалық Комиссияға алдын ала өтініш білдіруі тиіс, ал Комиссия оған өтініш берілген сәттен бастап үш айдын ішінде дәлелденген қорытынды түрінде жауап беруге міндетті. Тек аталмыш қорытынды болмаған жағдайда ғана мемлекет Еуропалық Сотка (ЕК жөніндегі Келісімнің 227-бабы және Еуратом жөніндегі Келісімнің 142-бабы) тікелей талап-арыз жібере алады. Алайда, мүше-мемлекет басқа мемлекетке қарсы талап-арызды сирек жағдайларда беретіндігін атап көрсету керек, біздің пікіріміз бойынша, бұл олардың жағдайын Еуроодак бойынша серіктестермен тікелей конфронтация жағдайына қояды. Сондықтан да олар Еурокомиссияға, бұл жөнінде оның алдында өтініш білдіре отырып, іс жүргізу өрекеттерін оның еркіне беруді немесе оның колдауымен істі қараудың соттық сатысында іске кірісу құқығын пайдалануды дұрыс деп санайды [6]. Бұл тұрғыдан алғанда Еуропалық Комиссия негізгі бағыттаушы рөл атқарады, ол мүше-мемлекетке оның өзі айыпталып отырған, жол берілген зан бұзушылықты жою үшін барынша мүмкіндіктерді беру үшін өзінің өкілеттіліктерін пайдаланады және де жағдайға байланысты мерзімді үзарту немесе қысқарту мүмкіндігін пайдаланады. Еурокомиссия ұсынған өрекеттердің үлкен еркіндігі реттеудің неғұрлым реєми соттық тәсіліне кіріспей тұрып, мәселені соттантыс шешудің барлық мүмкіншіліктерін пайдалануға мүмкіндік береді.

Сот тәжірибесіне сүйене отырып, зан бұзушылықты құрылтай келісімінің немесе европалық екінші ретті (вторичное) құқықтың нормаларына сәйкес келмейтін занды немесе регламентацияны мүше-мемлекеттің шығарғаны немесе колдағандығы фактісі ретінде, сондай-ақ, мүше-мемлекеттің, өзіне жүктелген европалық құқықтың міндеткерліктерін орындағандығы, соның ішінде ішінара немесе кешіктіре орындағандығы фактісі ретінде анықтауға болады [7]. Сөйтіп, позитивтік мінез-құлық ретіндегі өрекетсіздік мүше-мемлекет тараپынан оның өз мойнына алған міндеткерліктерін бұзыуна мүмкіндік жасайды. Зан бұзушылықтың осы аталмыш түрінің мысалына №100/84 “Commission des Communautés européennes c. Royaume – Uni” ісі бойынша 1985 ж. 28 наурыздағы сот шешімі жатады, онда Қауымдастықтар Соты кеден салығын төлемей европалық нарыққа балық импорттауға жол бергені үшін, дегенмен өнім ЕК занына сәйкес

үшінші елдерден келсе де Ұлыбританияның кеден қызметтерін өрекетсіздіктері үшін айыптады [8]. 1979–1980 жылдарда Еуроодактың балық аулау көсібі треска аулаудың азауына жөне балық аулау соттарының шамадан тыс жабдықталуына байланысты бірсыныра қындықтарды бастан өткерді. Британдық балық аулау соттары Балтық теңізінде көсіптен айналысты, сол жерде Польша ЕК мүшесі болып табылmasa да, ерекше құқықты пайдаланды. Поляктық балық аулау соттарының катысуымен балыктардың белгілі бір белгігі төлемекі ретінде алынған бірлескен көсіпшілік те орын алды. Балыктың бірлесіп аулау былайша іске асырылды: британдық соттар суға бос торларды салды, оны поляктың балық аулаитын траулерлері жинап алып отырды. Онда поляк соттары жай ғана суда трапалды желілерді өздерінің бортына көтермей тасып жүрді және аумактық суға жүзіп бара алмады. Осы операция аяқталғаннан кейін, поляк сотымен қатар орналаскан британдық соттарға өздерінің аумақтық сularына қайтып оралған трапалды желілердің тұрған жері берілді. Британдық кеден қызметі осындағы жолмен ауланған балық ЕК-дан келді, демек европалық нарыққа кеден салығын төлемей-ақ жіберуге болады деп есептеді. Алайда, британдық кеден органдарының бұзылуы ретінде бағалады. Соның ішінде, Еуропалық сот үшінші елдерге тиесілі соттармен бірлескен өрекеттердің нәтижесінде британдық балық аулау соттары аулаган балыктарды британ аумағына сату кезінде кеден салығын төлемей-ақ, Құрама Корольдік тауарлардың жалпы келуін анықтауға катысты, сондай-ақ жалпы кеденік тауарларға катысты өзіне жүктелген міндеткерліктерді бұзды деп үйғарды.

Дегенмен, көптеген жағдайларда зан бұзушылық позитивтік мінез-құлықтан, нақты айтканда, екінші ретті (вторичное) құқықтың нормаларына немесе құрылтай келісімдеріне қайшы келетін зан регламентацияларын шығару мен колдаудан шығып жатады. Бірақ, кез келген жағдайларда мынандай негізгі бір сәтке (основной момент) назар аудару кажет: зан бұзушылық өте объективті тұрде бағалануы тиіс, яғни, зан бұзушылықты бағалау объективті көзкарас тұрғысынан болуы тиіс, ал, Еуропалық Сот бір жақты констатациямен шектелуі тиіс – үйғарылған ЕК заннамасын бұзушылық шынайы орын алып отыр ма?

Белгіленген еуропалық нормалардың кешіктіріліп орындалуы ЕК жөніндегі Келісімнің 226-227-балтарына және Еуратом жөніндегі Келісімнің 141-142-балтарына сәйкес айыпталып отырған заң бұзушылықтың тән дәрежедегі себебі болуы да әбден мүмкін. Заң бұзушылықтың мұндай түрі елдерге арналған еуропалық директиваларды орындау барысында жиі кездеседі, мақсатты айқындаіттырып, күтілетін нәтиже оларға қол жеткізу мен таратуда әрекет етудін түрлері мен әдістерін оларға таңдау еркіндігін олардың өзінде сактайды. Әдеттегідей, директивалар белгіленген юридикалық нормалардың жүзеге асуы тиіс мерзімді анықтайды. ЕК Сотының өзінің сот тәжірибесінде атап көрсеткеніндей, атап атап мерзімді сактамау еуропалық заңдардың бұзылуына апарып соғады [9]. Еуропалық директива ол сол уақыт ішінде орындалып болуы тиіс мерзімді анықтамаған кезде бұл проблема барған сайын шетін (деликатный) болып барады. Атальыш прецеденттін туындауы барысында еуропалық юрисдикция проблеманы шешуге «парататты мерзім» деп аталағын, француздық әкімшілік-процессуалдық құқықта жақсы танымаған теория арқылы келді. Бұдан басқа, ЕК Соты Италияның міндеткерліктерді бұзыуна қатысты № C – 6/90 “Francovich c. Republique italienne” ісін қарап, еуропалық құқықтың эволюциясында жаңа әрі маңызды кезең болып табылған төмендегідей тұжырымға келді: жеке тұлғалар, атальыш істе азаматтар үлттық соттарда Қауымдастықтың құқықтық нормаларының үлттық билікте имплементациясының болмауы себебі бойынша туындаған, келтірілген зиянның мемлекеттен орнын толтырып алуды талап етуге құқылы, накты, бұл жағдайда директиваның ережелерін [10]. Сонымен бірге, ЕК Сотының шешімі атап көрсеткен уақытка дейін талап-арыз берген және үқсас талап-арыздарды білдірген тұлғаларды қоспағанда, бұл сот шешімі шықкан уақыттан кейін зиян келтірілген тұлғаларға қатысты атальыш принципі қолданылмайтындығына назар аударылды.

Біздің көзқарасымыз бойынша, міндеткерлікті орындау жөніндегі талап-арыздың айрыкша ерекшелігі болып табылатын тағы бір факт, бұл барлық жағдайларда да ЕК Сотында тәжірибеде заң бұзушылыққа елдің жауапкер мемлекеттік органдары жол беретіндігіне қарамастан мемлекет заңды түрде жауапкер (ответчик) бола алатындығы. Бұл мемлекет олардың қызметі мен

жұмыс істеуінде шешуші рөл атқаратын үкімет, министрлік, жергілікті басқару органдары, үлттық компаниялар, сондай-ақ, парламент сияқты конституциялық тәуелсіз институттар болуы мүмкін. Мысалы, еуропалық нормалардың үлттық заңдарға имплементациясын және инкорпорациясын қарастыратын қандай да бір заңды қабылдау ұзакқа созылатын, парламенттік процедураларға, сонын ішінде үлттық үкімет парламенттік құн тәртібінің приоритеттілігін анықтау механизмін белгілеп қоймаған кезде кез болуы мүмкін. Бірақ үлттық құқықтық жүйеде мұндай механизмдердің болмауы ЕК-ның құқықтық үйғарымдарын (жарлықтарын) кешіктіріп орындауды ақтап ала алмайды, ал заң бұзушылық үшін жауапкершілік кез келген жағдайда мемлекетке жүктеледі. Үкіметтік дағдарыс немесе парламенттік ассамблеяның таратылуы, сондай-ақ федеративтік құрылышпен немесе жергілікті мемлекеттік басқару деңгейіндегі құшті дамыған орталықтандырумен байланысты ішкі саяси жағдайлар мемлекетті юридикалық жауапкершіліктен босатудың негізі бола алмайды [11].

Бұл проблематиканы кейінгі зерттеулер барысында мүше-мемлекеттің тарапынан оның өзінің міндеткерліктерін бұзыуының себебі үлттық соттың шешімімен немесе іс-әрекетімен байланысты болу мүмкіндігі мәселесі туындаиды. Біз бұны жекелеген және толық зерттеулердің пәні деп ойлаймыз, айталақ, біріншіден, мұндай тәсілдің теоретикалық күрделілігі билікті бөлу теориясымен және үлттық құқықтық тәртіптегі соттардың тәуелсіздігінің принципімен байланысты, екіншіден, тәжірибелік қызметте бұл тәсілге жол берілген жағдайда қатысушы-елдің сот жүйесі үшін және Еуродактың өзі үшін де мұның нәтижесі маңызды болуы мүмкін. Біздің пікіріміз бойынша, үлттық юрисдикциялардың еуропалық құқықтың қолданылуын елемеу мемлекетке тағылатын айыпты бұза алмауы мүмкін. Мұндай жағдайға тек үлттық сот преюдициалдық процедуралы қолданудан бас тартқан жағдайда, өсіреле, бұны императивті тәртіппен құрылтай келісімдері қарастырған кезде ғана жол берілуі мүмкін, тек сонда ғана Қауымдастықтың құқықтық нормаларын сактамауды констатациялауы мүмкін саналады.

Еуропалық Комиссия өзінің қызметінде аса сақтық байқатады және мұндай констатация туралы шараны көтеруден тартынады. Сонымен бірге, үлттық деңгейдегі еуропалық директиваларды

мойындауға қатысты және сот мекемелерін қоса алғанда, Еуроодак елдерінің барлық мемлекеттік органдары үшін олардың колданылуын растайтын Еуропалық Сот прецеденттері «europalық» теоретиктер арасында аталмыш проблема бойынша қызу пікір-таласка себеп болды. Алайда, олар еуропалық заңдарды қолданудағы және де өсіреле, олардың орындалуына қатысты ұлттық құқық нормаларының ерекшеліктеріндегі, сондай-ақ ұлттық денгейде істі қаруға қатысушылардың құқықтарын атап көрсете отырып, еуропалық құқық нормаларында тікелей өзін қорғауға сүйенетін соттардың міндеттеріне көбірек назар аудара отырып, ұлттық сот инстанциясы ретіндегі мүше-мемлекеттердің юридикалық жауапкершілігі жөніндегі мәселені айналып өтуде. Бұдан басқа, Қауымдастық құқығына тиімділік беру мақсатымен олар ұлттық юрисдикциялардың соттар арасындағы екі жақтың да тәртібімен тығыз қарым-қатынас орнатуына арналған преюдициалдық процедураларды қолдануының маңыздылығын атап көрсетеді және соған сәйкес олардың арасындағы «қарсы тұрушулықты» болдырмауға мүмкіндік береді [12]. Соңғы уақыттары еуропалық елдер арасындағы интеграция денгейін және аталмыш процестердің кейінгі дамуының қажеттілігін ескере отырып, кейбір ғалымдар ұлттық соттардың жанама жауапкершілігін белгілеу, соның ішінде, заңдарда мүше-мемлекеттердің сот инстанцияларына өздерінің қызметтерінде Қауымдастықтардың құқықтық жарғыларын қatal ұстануы мен қолдануы міндеті жүктелетін нормаларды қарастыру туралы пікірді сактықпен айттып жүр [13].

Қауымдастықтардың жұмыс істеуінін, өсіреле бірінші онжылдығында мүше-мемлекеттер кейбір міндеттердің бірынғай ұлт үстінен жоғары институттарға берілуіне деген қызығаныштық қарым-қатынасқа байланысты Люксембург Соты істі қараган кезде, өздерін актап алу үшін олардың пікірі бойынша, үйғарылып отырган заң бұзушылықтың қанағаттанғысыз екендігін дәлелдей алатын жағдайды іздел табуға айтартықтай бейім екендіктерін байқатты және сол арқылы жол берілген заң бұзушылыққа субъективті сипат береді. Ұсынылған дәлелдердің көпшілігі өдейі, біле тұра істелген қателіктің жоқтығына және олардың тарапынан жасырын (арам) ниеттің немесе келтірілген зиянның жоқ екендігіне, сондай-ақ басқа мемлекеттердің міндеткерліктерін орындау мауына немесе Қауымдастықтар органдарының

әрекетсіздігіне негізделген [14]. Біздің пікіріміз бойынша, бұл жауапкершіліктен босатуға негіз бола алмайды, өйткені Еуроодактың мемлекетке қарсы талап-арызының объективті сипаты бар, яғни ол еуропалық нормаларды бұзудың алдын алуға және оның себебінен, түрлерінен және салдарларынан төуелсіз оларды орындаудан жалтаруға қарсы бағытталған. Ұсынылған тағы бір дәлел оларды сактамауда мемлекет айыппалатын нормалардың сәйкес еместігіне негізделген, сондай-ақ оның үйғарылып отырган жарамсыздығымен байланысты нормативтік-құқықтық актіні қолдануға қарсы қарсылық білдіруге бағытталған. Алайда, Қауымдастықтар Соты мүше-мемлекеттердің өздеріне сол міндеткерліктердің орындалмағаны үшін айып тағызып отырган міндеткерліктердің заңдылығына шағымдану құқығын мойындағы, егер бұл міндеткерлік осы мерзім үшін белгілі бір күшін жою туралы талап-арызының тақырыбы болмаған жеке шешімнен шығатын болса [15].

Мемлекеттер ұсынған атап көрсетілген дәлелдермен катар форс-мажор жағдайы да өзін актау болып табылады. Белгілі болғанында, форс-мажор оған тән үш өлшемге сәйкес болуы тиіс: ойда болмаушылық, қайталаңбастық және сыртқы себеп. Сондықтан мүше-мемлекеттер кейде ойда болмаған ішкі әлеуметтік-экономикалық проблемаларға және ұлттық денгейдегі талап етілетін заңдар мен шаралардың қабылдану мерзімін соза түсетін саяси жағдайларға сүйенеді. Еуропалық Сот бұл тәрізді дәлелдерді қабыл алмайды және мұндай жағдай міндеткерліктерді орындаудан босата алмайды деп үйғарады. Дегенмен, № 52/84 “Commission des Communautés européennes c. Royaume de Belgique” ісін қарай отырып, ЕК Соты міндеткерліктің бұзылуы туралы талап-арызыға қарсы Бельгия үкіметі иек арта алатын бірден-бір және үткімды қорғау құралы оны тиісті түрде орындаудың «абсолютті мүмкін еместігі» болуына жол берді. Сонымен бірге, ол мыналарды анықтады: мемлекеттің міндеткерліктерді орындау кезінде ойда болмаған қындықтарға кездесе отырып немесе Еурокомиссияның ойында болмаған салдарларды саналы түрде үғынса да, оған белгіленген міндеткерліктерді орындаудың абсолютті түрде мүмкін еместігі кедергі бола алмайтындығы фактісінің болуы және бұл проблемаларды зерттеу үшін осы материалдарды жібере отырып, қажетті өзгерістер енгізуі ұсынуы [16].

Осыған дейін де атап көрсетілгеніндей, талапарыздардың басқа тұрларіне қарағанда сотқа дейінгі және сот болып жатқан кездегі зан бұзушылық констатациясы процедурасы істі қарастырылған алдын ала әкімшілік кезеңінде (сотқа дейінгі) Еурокомиссияға маңызды рөл береді. Осыған байланысты іс жүргізуде тек мүше-мемлекеттер немесе Комиссия талапкер бола алатын, сондай-ақ, бұлардың соңғысының амбивалентті функциясын ескере отырып, бұл процедураның өзі шындығында барынша кешенді және күрделі болып табылады. Ең алдымен Еурокомиссия әрқашан европалық құқықтық тәртіптің мүдделеріне қарай, шамамен әрекет ететіндігін атап көрсету қажет және сондықтан мүше-мемлекеттердің өздерінің міндеткерліктерін мәжбүрлеп орындауы процедурасына қатысады ол өзінің мүдделілігін дәлелдемеуі тиіс және де бұл туралы ЕК туралы Келісімнің 211-бабы, Еуратом туралы Келісімнің 124-бабы айғақтайды. Осы баптарға сәйкес, жалпы нарықтың тиісті жұмыс істеуі мен дамуын камтамасыз ету максатында Комиссия европалық институттар қабылдайтын конститутивтік келісімдер мен ережелердің қағидаларын колдануды қадағалайды.

Бұл үшін Еурокомиссия өзінің қызмет бабының әртүрлі салаларында құқықтық сараптама жүргізеді және де бұны көбіне мүше-мемлекеттердің Қауымдастықтардың нормативті-құқықтық актілерін қолдануының жай-күйі мен дұрыстығын зерттеуге және бағалауға мүмкіндік беретін ақпараттар мен мәліметтерді мезгіл-мезгіл сұрауы арқылы жүзеге асырады. Сондыктан, бұл зерттеулердің мәнін өте асыра бағаламаған жөн, өйткені, ол ұзак уақытка созылуы мүмкін. Бұдан басқа, заңнамалық және зан күшіндегі «инфляция» мүше-мемлекеттердің европалық нормаларды тексерудегі айқындалуы қыын, жасырын тәжірибелерді қолданатындығына алып келеді. Сот прецеденттерін талдау ұлттық протекционизм европалық құрылышты юридикалық нактылауға жауап ретінде барған сайын жетік формаларды қабылдайтындығы жөнінде белгілеуге мүмкіндік береді. Мәселен, өзінің нәтижесі бойынша кеден жинағына тен жинактар импортқа және экспортқа сандық шектеулермен ығыстырылып шығарылды, бұл өз кезегінде, салық дискриминациясымен алмастырылды. Сонымен бірге, европалық директива мемлекеттің тарапынан болатын зан бұзушылықтың қайнар көзі болып табылады, өйткені құралдарды тандау мен оларды жүзеге

асыру тәсілдерін тандаудағы ұсынылған еркіндік оның орындалмай қалу мүмкіндігін арттырады. Бұдан басқа, Комиссияның қызметкерлерінің шектеулі штаттық саны тергеудің ұзаққа созылуын арттыра түседі.

Осыған байланысты, Еуропалық Комиссия, сондай-ақ мемлекеттердің және жеке тұлғалардың арыз-шағымдарына да сүйенеді. Тәжірибеде, өздерінің құқықтарын қорғау мақсатында жеке тұлғалар (занды құқығы бар мекеме және қоғамның құқықты мүшесі) мынандай әрекеттер жасай алады: біріншіден, европалық құқық нормаларын қолданудан бас тартатын, мемлекетке қарсы үйғарылып отырған зан бұзушылық туралы процедураны бастауды өтініп Еурокомиссияға шағымдануы үшін ұлттық мемлекеттік органдарға хат жібере алады; екіншіден, Еурокомиссияға өз бетінше арыз-шағым жібере алады; үшіншіден, Еуропалық Парламент депутатына Еурокомиссияға зан бұзушылық констатациясы процедурасына қолайлы жағдайда әкелетін іс бойынша парламенттік сұрау жөнінде өтінішпен петиция жібере алады. Еурокомиссия қабылдаған өтініш тіркеледі және арызардың орталық реестріне сактауға жіберіледі, ал арыз берушіге оның шағымын алған туралы растама жіберіледі, онда жүргізіліп жатқан тергеу ісі жөнінде және егер іс Қауымдастықтар Сотына берілген болса, сот ісін қараудың барысы жөнінде хабарланып отыратындығы айтылады.

Сонымен бірге, Комиссияға шағымдану арыз берушіге ЕК туралы Келісімнің 226-бабына және Еуратом туралы Келісімнің 141-бабына сәйкес процедура бастаудың кепілдігін бермейді, өйткені, бұл мәселеде ол дискрециялық өкілеттіліктерді иемденеді, яғни зан бұзушы мемлекетке қарсы дер кезінде талап-арыз берудің қажеттілігін өз еркінше аныктай алады. Бұл атап көрсетілген баптарды қолдануға сүйенетін оның шешімі нормативті құқықтық актінің міндетті күшімен бөлініп берілмегендігін, соған сәйкес сот тәртібі бойынша шағым беруге жатпайтындығын және күшін жою туралы талап-арыздың тақырыбы болып табылмайтындығын растайды [17]. Жәбір көруші жақ француздық қылмыстық іс жүргізу құқығында арыз берушінің жағдайымен іс жүзінде салыстырмалы жағдайда болады: Еурокомиссия прокуратура сияқты, дәлелділігі жоқ болса істі сот инстанциясына беруге міндетті емес.

Сонымен бір мезгілде қандай да бір мемлекеттің тарапынан болатын іс-әрекет құқыққа

карсы болған болса, Комиссияның міндеті тек соптық қудалауға кол жеткізуге өкеп тірелмейді, оның ен бірінші мақсаты – құқық бұзушылықты жоюға және құрылтай келісімдеріне сәйкес ережелерді қалпына келтіруге кол жеткізу және бұл үшін бастапқы сатыда ол туындалп отырған жағдайды шешуде реттеудің және зан бұзушы мемлекетпен келіссөздер жүргізудің дипломатиялық тәсілдерін кеңінен және белсене қолдануға ұмытылады. Бұл мүше-мемлекеттің тарапынан болған зан бұзушылыққа қатысты Еурокомиссия сан рет әрекет жасаған процедуралар мен атамыш себепке байланысты сот шешімдерінің арасындағы айтарлықтай айырмашылықпен дәлелденеді: бұл айырмашылық шамамен алғанда бір адамға жиырма адамның қарсы екендігін көрсетеді. Реттеудің дипломатиялық өдісін женілдету үшін Комиссия басталған тергеу процедурасын жария етпейді және сондай-ақ мүше-мемлекетке зан бұзушылықты жою үшін берілетін мерзімді анықтау үшін кен өкілеттіліктерді пайдаланады. Сондыктан, ЕК туралы Келісімнің 227-бабына және Еуратом туралы Келісімнің 142-бабына сәйкес, егер қандай да бір мүше-мемлекет басқа бір мемлекеттің тарапынан құқық бұзушылықтың болуын үйғаратын болса, онда ол алдын ала Еурокомиссияға өтініш білдіруі тиіс, Еурокомиссия мүдделі мемлекетке жарыс тәртібімен өзінің ұстанымын жазбаша немесе ауызша түрде негіздеу мүмкіндігін ұсынады және ол бұл жағдайда олардың арасында арбитр рөлін аткарады. Осылайша, Еуроодак елдерінің өздерінің міндеткерліктерін орындауы жөніндегі мәселені реттеуде саяси және дипломатиялық тәсілдер басым түседі, бұл зан бұзушы мемлекеттің айып тағылып отырған зан бұзушылығын токтату мүмкіндігін және Комиссия қарастырған тәсілдерді тандау мен мерзімдерді анықтау еркіндігін пайдалана отырып реесми тәсілге сүйенбеу мүмкіндігін ұсынады, ымыраға келуді былайша іздеу үздіксіз жүреді.

Еурокомиссия жинаған фактілер қандай да бір мемлекеттің еуропалық нормаларды бұзған-дығын растайтын болса және оны реттеу үшін алдын ала күш салу нәтижесіз болса, сол сәттен бастап, соның ішінде атамыш себепке қатысты мүдделі мемлекетten пікірін сұрағаннан кейін Комиссия бұл мемлекетке міндеткерлікте орындау жөнінде реесми талап-ереже (требование) және тек содан соң ғана дәлелді қорытынды жібереді. Атамыш талап-ереже (требование) реесми про-

цедураның бірінші сатысы болып табылады және екі жақты міндет артады. Бір жағынан, мүдделі мемлекет өзінің көзқарасын негіздеу үшін косымша мүмкіндік алады, өйткені оның дәлелдері бұлтарташтың аргументтерге негізделген болып шығуы да мүмкін немесе жағдайдың кейір ерекшеліктері мемлекеттің ұстанымын дәлелдейді. Екінші жағынан, мемлекет өзінің іс-әрекетін еуропалық занға сәйкестендіру мүмкін, бұл істі соптың қарауына жеткізбеуге мүмкіндік береді. Сонымен катар, міндеткерліктердің орындалуы жөнінде мемлекетке реесми талап кою айып тағылып отырған зан бұзушылықтың құрамын баяндайтын элементтерден және накты тұжырымнан тұруы тиіс, сондай-ақ жауап беру мерзімін белгілеуі тиіс. Шындығында, мүдделі мемлекет үшін, тіпті егер ол атамыш құқықты пайдаланбаса да, өзінің ескертулерін ұсыну мүмкіндігі бәсекелестік кепілдігін анықтайды, тұтас алғанда зан бұзушылық констатациясы туралы процедуралың әділеттілігі мен заңдылығының субстанциялы формасын құрайды.

Дәлелді қорытындыға келетін болсак, оның процедуралың маңызды құрамас бөлігі болып табылатындығы туралы пайымдауға болады, соның ішінде сотқа дейінгі сатыда, өйткені кейінгілерінде, егер мемлекет дәлелді қорытындының үйғарымдарын сактамайтын болса, Қауымдастықтар Соты соған сүйене отырып, зан бұзушылық констатациясы туралы үзілді-кесілді шешім шығарады. Атамыш себептер бойынша мынандай бірқатар (сәттерді) анықтауды мақсатқа лайықты деп есептейміз. Біріншіден, тергеу мерзімін анықтау мен тәсілдерін тандауда сотқа дейінгі әкімшілік сатыда Комиссияға әрекет еркіндігі ұсынады. Екіншіден, құрылтай келісімі дәлелді қорытындыны міндетті тәртіппен шығаруды қарастырмайды. Біздің пікіріміз бойынша, бұл мүдделі мемлекетпен келіссөздер жүргізу нәтижесіндегі зан бұзушылықты болдырмаудан ғана емес, сондай-ақ мемлекет пен Комиссияның арасындағы қатынастарда дағдарыстың туындаудын аулак тұратын Комиссияның негізгі мақсатымен түсіндіріледі. Егер Комиссияны катан түрде белгілі бір мерзім ішінде қорытынды қабылдауға зандық тұрғыда міндеттейтін болса, онда бұл уақыт ішіндегі оның әрекетін катан шектеуді, соған сәйкес жағдайды реттеудің дипломатиялық тәсілдерінің құрделенуін білдіреді. Ол мемлекетпен келіссөздер жүргізудің көмегімен дұрыс нәтижеге жететіндігін тәжірибе көрсетеп

отыр. Сонымен бірге, дәлелді қорытындының белгілі бір күкірткыш нәтижелері бар екендігін аңғарамыз, өйткені ол Комиссияға зан бұзушы мемлекетті сот тәртібімен жауапкершілікке тартуға, талап-арыздың қанағаттандырылмай қалына мүмкіндік береді.

Дәлелді қорытындыны негізді түрде және сақтықпен колдану қажеттігіне Еурокомиссияның назарын аудара отырып, Еуропалық сот оның функционалдық тұжырымдамасына жәрдемдесуге тырысты: оның пікірі бойынша, қорытынды, егер ол Қауымдастық зандары жүктеген міндеткерліктердің бірін мұдделі мемлекет бұзгандығын қорытындылауды негіздеумен Комиссия себеп-кер болған юридикалық және фактіге негізделген мәліметтерін баяндаپ айтып беруді байланыстырып біріктіруден тұратын болса барынша дәлелді қорытынды ретінде қарастырыла алады [18]. Осыған байланысты, барынша дәлелділіктің болмауы талап-арыздан Комиссияның бас тартуына себеп болуы мүмкін. Бұдан басқа, қорытынды да өз кезегінде мұдделі мемлекетке өрекетті (немесе өрекетсіздікі) жоюға мүмкіндік беру үшін және осылайша өзінін міндеттерін орындауы үшін мерзім беруі тиіс. Мерзімнің ұзақтығы құрылтай келісімімен анықталмаған, бірақ сот тәжірибелінде жасалғандарды қадағалай отырып, бәрінен бұрын «парасатты мерзім» жобаланады.

Зан бұзушылық констатациясы процедурасының сottық сатысындағы да ресми өтініш айту мен дәлелді қорытындының маңызды мәні туралы бөліп көрсету мақсатқа лайық саналады. Көбінесе, олар сottың істі қарауының ары қарай өзгеруі мүмкін емес тақырыбы мен шегін анықтайды, бұдан мемлекет тарапынан болған зан бұзушылық туралы іс бойынша өндірудін сотқа дейінгі және сот кезіндегі сатылары арасындағы мәселелерінде ұксастық байқалады. Комиссияның дискрециялық өкілеттілігі негізгі келісім-шарттар оған ол Қауымдастықтар Сотына талап-арыз жіберуге міндетті бүйіркты (императивный) мерзімді белгілемейтіндігінен де көрінеді. Тәжірибеде дәлелді қорытынды қабылдау мен еуропалық сот инстанциясына талап-арыз жіберудін арасындағы уақыттың ұзақтығы жағдайға қарай әрдайым өзгеріп отырады. Біздің пікіріміз бойынша аталмыш жағдайдың өзіндік түсіндірмесі бар: Комиссия өр кез зан бұзушылықтың киындығы мен ауқымын, сондай-ақ айыпталушы мемлекеттің ұстанымын ескереді және де көніл-коюды талап ететін құқық бұзушылыққа байла-

нысты соттан тыс тәртіппен жағдайды ықтимал реттеу үшін көп уақытты талап ететін неғұрлым кешенді процедура кажет.

Еуроодак елдері тарапынан болатын зан бұзушылықтың акырығы юридикалық констатациясын атап көрсете отырып, сонымен бір мезгілде мұндағы шешімнің нәтижелерінің проблемасын да козғау кажет. Жалпы алғанда, бірқатар жағдайларда аталмыш себепке қатысты сот шешімінің ресми түрдегі сипаты бар екендігі теориялық тұрғыдан орын алады, өйткені ол нормаларды бұзбайды (өзгертпейді) немесе зан бұзушы мемлекеттің ұлттық заннамасындағы ЕК құқықтың тәртібіне қайши келеді деп танылған актандардың орнын толтырмайды, тек констатациямен ғана шектеледі. Алайда, сот прецеденттерін ескере отырып, тәжірибелік көзқарас тұрғысынан алғанда бізге мәселеңін ғылайша көрінуімен тоғықтай келісу мүмкін емес сияқты көрінеді. Айталық, еуропалық юрисдикция шешім мемлекеттің зан бұзушылықты жою мақсатында қажетті шараларға кірісу міндеттін айқындауды деп есептейді, яғни мұдделі мемлекеттің барлық органдары тиісті өкілеттіліктер саласында, соның ішінде нормаларды жасайтын салаларда Қауымдастықтар Сотының шешімін орындауды қамтамасыз етуге міндетті, ал мемлекеттің зан бұзушылықты жасайтын қайсыбір формадағы нормаларды кайта шығаруға және енгізуге құқығы жок [19].

Ұлттық соттар үшін Еуропалық Сот шешімінің маңыздылығы проблемасы біршама басқаша тұрғыдан қарастырылды. Өз уақытында жалпы еуропалық нарықтың юридикалық дамуы мен рәсімделуіне маңызды ықпал еткен № 152/78 “Commission des Communautés européennes c. République française” ісін қарай отырып, ЕК Соты Францияның алкогольді ішімдіктер жарнамасын дискриминациялық түрде регламенттік белгілей отырып, демек, сауда-саттықта мүше-мемлекеттер арасындағы шектеуді колдай отырып, осы салада Қауымдастықтардың құқықтық жарлықтарын бұзгандығы фактісін белгіледі [20]. Соған қарамастан ЕК Сотының шешімі француздық заннаманың еуропалық құқыққа сәйкес келмейтіндігін раставды, Францияның қылмыстық сотында кейбір жеке тұлғаларға қатысты қудалау басталды. Өз кезегінде ұлттық трибуналда айыпталушылар өздері айыпталып отырған зан бұзушылықтағы ережелер зан бұзушылықтың анықталуы туралы еуропалық юрисдикцияның шешімдері негізінде еуропалық құқықтың

нормаларына қайшы келетіндігі мойындалған-дығына, сондыктан өздеріне қатысты алғанда қылмыстық қудалау тоқтатылуы тиіс екендігіне сендерді.

Осы жағдайда француз қылмыстық трибуналы зан бұзушылыкты анықтау туралы аталмыш шешімнің юридикалық шешімдерін нактылау үшін ЕК Сотына преюдициалдық талап-арыз жазды. ЕК Сотының пікіріне сәйкес, егер ол мүше-мемлекеттің заннамасының кейбір ережелері күрүлтай келісім-шарттарына сәйкес келмейтіндігін анықтаған болса, бұл соңғысының ұлттық органдары үшін осы ережелерді олардың европалық құқық талаптарына сәйкестендіруі максатында міндеттерді өзгертуіне апарып соктырады. Соған қатысты болып отырған мемлекеттің ұлттық соттары өздерінін функцияларын іске асыру барысында өз тарапынан ЕК Сотының шешімдерін сактауды қамтамасыз етуге міндетті. Сонымен бірге, ол негізгі келісімдердің шамасына қарай қабылданған бұл шешім бірінші кезектегі максат ретінде алынған міндеткерліктер бұзылған жағдайда мүше-мемлекеттердің міндетін айқындастырындығын, ал жеке тұлғалардың құқығы мүше-мемлекеттердің ішкі құқықтық тәртібіндегі тікелей өрекет ете алатын, европалық құқықтың ережелерінің өзінен шығатындығын атап көрсетті. Бұдан ары қарай, егер ЕК Соты мүше-мемлекеттің занды бұзғандығын анықтаған болса, ұлттық сотка мұндай шешімнің негізінде кажет болған жағдайда зан бұзушылыктың анықталуы туралы және европалық құқық ережелерінің мөнін айқындастырын аталмыш шешімде жазылған юридикалық құрамдас элементтерді есепке алу және қолдану міндеті жүктелетіндігі анықталады [21]. Сөйтіп Францияның қылмыстық трибуналы қудалауды тоқтатуы тиіс болды. Біздін көзкарасымыз бойынша, бұл прецедент аталмыш себеп бойынша Қауымдастықтардың алғашқы құқығының нормаларының болмауына қарамастан зан бұзушылыкты анықтау туралы Европалық Сот шешімінің күшін айтарлықтай арттыра түседі.

Жоғарыда баяндалғандардан № C-6/90 «Francovich c. République italienne» ісіне қатысты бұл проблеманың ішінәра еске алынған қыры – зан бұзушы мемлекеттің жеке тұлғалар алдындағы, европалық нормаларды орындауымен немесе дәлме-дәл орындауымен байланысты өзі зиян келтіргендігі үшін жауапкершілігі шығады. Мысалы, егер зан бұзушылыктың анықталуы туралы

Қауымдастықтар Сотының шешімі кандай да бір мемлекеттің зансыз іс-әрекеттерін айқындастыры болса, онда бұл занды және жеке тұлғалар үшін ұлттық әкімшілік сотта аталмыш мемлекеттің кінәсінан болған шығындарды өндіріп алу жөнінде талап-арыз беруге мүмкіндік береді. Нак осы себеп бойынша Еурокомиссия, тіпті егер европалық юрисдикцияда соттың істі карауы кезінде зан бұзушы мемлекет ЕК заннамасына қайшы келеді деп танылған орын алған әрекетті немесе әрекетсіздікті жойған болса да Европалық Соттан ақырғы шешім шығаруды талап етеді. Жеке тұлғалар Еуродактың құқықтық жарлықтарын бұзатын елдердің істері жөніндегі талап-керлердің санатына жатпайтындықтан, көптеген зангер-ғалымдар бұл процедура занды және жеке тұлғаларға тікелей ұлттық деңгейде европалық заннама ұсынған құқықтарды сот қорғауының қосымша кепілдіктерін жасайды деп есептейді [22]. Сонымен катар, біздін пікіріміз бойынша, европалық юрисдикцияның шешімі олардың шығындарды өндіріп алуына әкеле алмайды, өйткені тек ұлттық сот инстанциясы ғана, зан бұзушылық жөніндегі фактілер мемлекетті жеке тұлғалар алдында жауапкершілікке тарта ала ма, соны анықтауға құқылды. Осылайша, Қауымдастықтар соты өзінің шешімімен мемлекеттің зан бұзушылығы фактісін белгілейді, бірақ, тек ұлттық сот кана жәберленүші тұлғаның пайдастына қарай шығындарды өндіруге жағдай апара ала ма, соны анықтау міндеттіне ие.

Европалық Сот шешімдеріне қатысты, олардың, әдеттегідей мемлекеттер орындаған, «көбіне ерікті түрде», орын алған құқық бұзушылықтарды жойғандығы туралы, бұл осы мәселеде Қауымдастықтардың халықаралық құқықтың жолын үстанатындығын көруге тұрткі болатындығы туралы айтуга да болады [23]. Алайда, уақыт өткен сайын біртіндеп оның шешімдерін орындаудан бас тартуудың өсі түскендігі байқалды. Бұл жағдайда, біріншіден, бұрындары рұқсат етілген зан бұзушылық және екіншіден, европалық құқықтың қайнар көзі болып табылатын сот шешімдерінің бұзылуы фактісін анықтау процедурасы да теориялық түрғыдан мүмкін екендігін топшылаймыз. Тәжірибелік көзкарас түрғысынан алғанда кайтадан процедура жүргізуіді көтеру мемлекеттің әрекетінің немесе әрекетсіздігінің заңсыздығын тез арада жоюдан тұратын қажетті нәтижеге алып келмейді. Шамасы, осыған байланысты, Маастрихт келісімі ақшалай айыппул қолдану мүмкіндігін

карастыратын, ЕЭҚ туралы Келісімнің бұрынғы 171-бабына өзгеріс енгізген болуы керек (ЕҚ туралы Келісімнің қазіргі 228-бабы). Мәселен, еуропалық құқықтың тарихында тұнғыш рет мұндай санкция 2000 жылы Грекияға қатысты қолданылды, сейтіп Грекия ЕҚ Сотының шешімдерін орындағаны үшін күн сайын 20 000 евро айыппұл төлеуге тиіс болды [24].

Жоғарыда баяндалғандардан мынандай тұжырым жасауга болады: міндеткерліктердің орындауда турали талап-арыз еуропалық интеграция барысында кейбір юридикалық патологияларды айқындауға және жоюға мүмкіндік беретін «лакмустік қағаз» болып табылады, ал мемлекет өзіне құрылтай келісімдері жүктеген міндеттерге бір жақты қарамай, біршама байыпты түрде назар аударатын сиякты. Мемлекеттік протекционизм еуропалық құрылдыстардың нақтылауда мен байланысты барған сайын жетік формаға ие болуда. Өзінің нәтижесі бойынша кеден жинақтарына тен жинақтар сандық шектеулермен импортқа және экспортқа ығыстырылды, бұл өз кезегінде салықтық дискриминациямен ауыстырылды. Бұдан басқа, еуропалық директива әлеу-етті түрде заң бұзушылықтың негізгі көзі болып табылады, мәселен мүше-мемлекеттерге ұсынылған тәсілдерді тандау еркіндігі көбіне олардың жайғана орындауда алып келеді. Бастапқы кезенде халықаралық құқықтың құралы ретінде дипломатиялық тәсіл кеңінен пайдаланылады [25], бірақ соған қарамастан атамыш процедура мен мүше-мемлекет тарарапынан болған заң бұзушылыққа карсы талап-арыз сөз болып отырған елдерді еуропалық құқықтық тәртіптің нормаларымен жүргүре мәжбүрлеуге мүмкіндік беретін және жеке тұлғаларға (занды құқығы бар мекеме және қоғамның құқықты мүшесі) ЕҚ заңнамасында бекітілген құқықтарды коргаудың қосымша кепілдіктерін беретін, едәуір ерекшелігі бар сот тәсілін іске асырады. Бұлардан басқа жағымсыз сөттер де бар. Бірінші кезекте, мемлекеттер тарарапынан болған заң бұзушылық турали талап-арыздар болар-болмас салаларға қозғау салады, онда мемлекетті кінәлөу әдетте және алмайтын қызындықтарды туыннатпайды. Екінші кезекте, заң бұзушылық турали талап-арыздың түсіндіру турали преюдициалдық талапқа қарағанда тиімділігі аз, өйткені, ұлттық соттар сәйкесіздігі преюдициалдық процедураның көмегімен айқындалған ұлттық регламентацияны жоюға өз бетінше жете алады. Бұдан басқа, преюдициалдық

процедура, сондай-ақ занды және жеке тұлғаларға Еуроодақ мемлекеттерінің ұлттық соттарында еуропалық құқық нормаларын қолдануға қол жеткізу үшін қосымша мүмкіндіктерді де ұсынады.

ЕҚ елдері тарарапынан болатын заң бұзушылықтың анықталуы турали талап-арыз ЕурАЗЭҚ үшін де тәжірибелік қызығушылық тудырады. Мемлекеттердің құқықтық нормаларды тиісті түрде орындауды мақсатында ЕурАЗЭҚ-қа нақты процедураны іске асыру кажет, бұл ЕурАЗЭҚ-қа қатысушыларды атамыш құқықтық ережелерді сактауға сот тәртібімен міндеттеуге мүмкіндік береді. Біздің пікіріміз бойынша, ЕурАЗЭҚ-қа қатысушы-мемлекеттер тарарапынан болған заң бұзушылық фактісін сот тәртібімен белгілеуге мүмкіндік беретін байыпты механизмді қарастыру мақсатқа лайықты саналады, мұның барысында интеграциялық процестердің құқықтық эволюциясының деңгейін есепке ала отырып, бастапқы кезенде айыппұл санкциялары қолданылмауы керек. Біздің көзқарастарымыз бойынша, мұндай тәсіл заң бұзушылық фактілерін саясаттандырудан аулақ болуға, ЕурАЗЭҚ шенберінде интеграцияның дамуын дұрыс арнаға бағыттауға және интеграцияға қосымша қарқын беруге мүмкіндік жасайды.

ӘДЕБІЕТ

- См.: *Duru P.-M. Droit international public.* Paris: Dalloz, 1993. 553 p. P. 403-415.
- См.: *Бирюков М.М. Европейская интеграция.* Международно-правовой подход. М.: ДА МИД России, 2004. 208 с. С. 92-105.
- См.: *Auby J.-B. et Dutheil de la Rochère J. Droit administratif européen.* Bruxelles: Bruylant, 2007. P. 1019-1027.
- Isaac G. Droit communautaire général.* Paris: Masson, 1994. 328 p. P. 279.
- Version consolidée du Traité instituant la Communauté Européenne // Journal officiel des Communautés européennes. Luxembourg: OPOCE, 2002. №C 325. P. 33-184. P. 128.
- Vandersanden G. et Dony M. La responsabilité des Etats-membres en cas de violation du droit communautaire.* Bruxelles: Bruylant, 1997. 413 p. P. 91.
- Weisse-Marchal Cl. La reconnaissance de la responsabilité pour faute de l'État législateur en cas de violation du droit communautaire: note // L'actualité juridique: droit administratif.* P., 2005. №7. P. 387-390. P. 388.
- Bergerès M.-Ch. Contentieux communautaire.* Paris: PUF, 1994. 371 p. P. 182.
- Dal Farra T. L'invocabilité des directives communautaires devant le juge national de la légalité // Revue Trimestrielle de Droit Européen.* P., 1992. №4. P. 631-667. P. 641-642.

10. *Dubouis L.* La responsabilité de l'Etat pour dommages causés aux particuliers par la violation du droit communautaire – à propos de l'arrêt Francovich // Revue Française de Droit Administratif. P., 1992. №1. P. 1-14. – P. 7-9.
11. *Manin Ph.* L'invocabilité des directives: quelques interrogations // Revue Trimestrielle de Droit Européen. P., 1990. №4. P. 669-693. P. 673-674.
12. См.: *Хартии Т.К.* Основы права Европейского сообщества / Пер. с англ. М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 647 с. С. 317-321.
13. См.: *Sauron J.-L.* L'intégration du juge national aux procédures en manquement // Mélanges en hommage à Guy Isaac: 50 ans de droit communautaire. Toulouse: Presses de l'Université des sciences sociales, 2004. Т. 2. 983 p. P. 867-874. P. 870-873; *Simon D.* La condamnation indirecte du manquement judiciaire: le juge national doit être asservi par le législateur au respect du droit communautaire // Europe. P., 2004. №3. P. 8-10. P. 9-10; *Botella A.-S.* La responsabilité du juge national // Revue Trimestrielle de Droit Européen. P., 2004. №2. P. 283-316. P. 290-295; *Courtial J.* L'autorité du juge, la responsabilité de l'Etat // Le juge administratif et l'Europe: le dialogue des juges: actes du colloque du 50^e anniversaire des tribunaux administratifs: colloque organisé les 12 et 13 mars 2004 / par la section Rhône-Alpes de l'Institut français des sciences administratives à Grenoble; sous la direction de Boleslaw Lukaszewicz et Henri Oberdorff. - Grenoble: Presses universitaires de Grenoble, 2004. 359 p. P. 235-239. P. 227-234.
14. Энтин М.Л. Суд европейских сообществ: правовые формы обеспечения западно-европейской интеграции. М.: Международные отношения, 1987. 173 с. С. 112; Шемяченко В.Г. Европейская интеграция. М.: Международные отношения, 2003. 400 с. С. 71-72.
15. de Witte B. Retour à «Costa»: La primauté du droit communautaire à la lumière du droit international // Revue Trimestrielle de Droit Européen. P., 1984. №3. P. 425-454. P. 452.
16. CJCE 15 janvier 1986, Commission des Communautés européennes c. Royaume de Belgique, aff. 52/84, Rec.89 // Boulous J. et Chevalier R.-M. Grands arrêts de la Cour de Justice des Communautés européennes. Paris: Dalloz, 1991. Т. I. 470 p. P. 194-197. P. 195.
17. *Louis J.-V.* Le rôle de la Commission dans la procédure de manquement selon la jurisprudence récente de la CJCE // Du droit international au droit de l'intégration. Liber Amicorum P. Pescatore. Baden-Baden: Nomos Verlags, 1987. 869 p. P. 387-410. P. 403.
18. *Simon D.* Le Conseil d'Etat et les directives communautaires: du gallicanisme à l'orthodoxie? // Revue Trimestrielle de Droit Européen. P., 1992. №2. P. 265-283. P. 277.
19. *Donnat F.* Contentieux communautaire de L'annulation. Paris, 2008. P. 145-146.
20. CJCE 10 juillet 1980, Commission des Communautés européennes c. République française, aff. 152/78, Rec.2299 // *Dubouis L.* Et Gueydan C. Grands textes de droit communautaire. Paris: Dalloz, 1993. 840 p. P. 384-387. P. 386.
21. См.: *Perrot R.* Institutions judiciaires. Paris, 2007. P. 492-493.
22. *Morjal P.-Y.* Le Conseil constitutionnel français et les directives communautaires: l'incompétence du juge suprême comme garantie de l'inopposabilité de la Constitution au droit communautaire?: (décision du 10 juin 2004 №2004-496) // Revue du droit de l'Union européenne. P., 2004. №3. P. 509-522. P. 508-509.
23. Юмашев Ю.М. О правовой природе Европейского Сообщества // Европейская интеграция: правовые проблемы / Ред. кол.: Б. Н. Топорнин, А. И. Ковлер и др. М., 1992. Кн. I. 123 с. С. 29-30. С. 30.
24. *Zarka J.-C.* L'essentiel des institutions de l'Union européenne. Paris: Guilano, 2003. 150 p. P. 85.
25. См.: *Клемин А.В.* Европейский союз и государства-участники: взаимодействие правовых порядков (практика ФРГ). Казань: КГУ, 1996. 191 с. С. 35-47.

Резюме

Рассматриваются актуальные вопросы Европейского суда, которые в юридической науке ещё недостаточно изучены. Более подробно изучаются особенности исков в Суде Европейского Союза против государств-членов.

Summary

This article is devoted to the actual problems of European Court, which haven't studied in the Law science yet. The peculiarities of claims in the Court of European Union against state-members are studied more detail.

Поступила 10.09.08г.